

ALİ RIZA EFENDİ'NİN TEFTİŞİ ESNASINDA CANİK VE AMASYA SANCAKLARINDA DİNÎ YAPILARIN İNŞA VE TAMİR FAALİYETLERİ*

İbrahim SERBESTOĞLU**

Öz

Sosyal yaşamın merkezinde yer alan dini yapılar Türk-İslam toplumu için bir ibadethane olmanın yanında devletin bağımsızlığının göstergesi, toplumsal eğitiminin gerçekleştirildiği mekânlardır. İslam topraklarına katılan şehirlerde en büyük kilisenin camiye dönüştürülmesi din ve devletin bütünleşmesinin yansımasının yanında fethin sembolüdür. Osmanlıların mahallesinin merkezi olarak kabul ettikleri cami/mescitler idarecinin meşruiyetinin de temelidir. Nitekim bu doğrultuda idareciler veya toplumun ileri gelenleri cami/ibadethane yaptırmayı görev bilmiş, yapılan her ibadethane ile sevap kapısının kapanmayacağına inanmıştır.

Çalışmamız, ifade edilen zihin dünyasının yansıdığı Osmanlı Dönemi Canik ve Amasya Sancaklarındaki dini yapıların durumunu incelemektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve 1863-1864 yıllarında müfettiş olarak bölgede görev yapan Ali Rıza Efendi'nin göndermiş olduğu raporlar temel kaynağımızı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Tanzimat, Cami, Müfettiş, Ali Rıza Efendi

Construction and Repair of Religious Buildings in Canik and Amasya Sanjaks during the Inspection of Ali Rıza Efendi

Abstract

Worship is located in the center of social life in the Turkish-Islamic culture. It represents the state's independence. It's one of the places where performed of public education. Largest church converted into a mosque in the conquered lands. This indicates the relationship of religion and state. It is also a symbol of conquest. Center of the Ottoman neighborhood mosque/prayer room shows the legitimacy of the rulers. Authorities have built places of worship.

* Bu çalışma Amasya Üniversitesi BAP birimince desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
ibrahimserbest53@hotmail.com

Our study examines religious structures in Amasya and Canik Sanjaks. Our basic sources are Ottoman Archive's reports of Ali Rıza Efendi's who was an inspector in 1863-1864.

Key Words: The Ottoman Empire, Tanzimat, the mosque, Inspector, Ali Rıza Efendi

Giriş

Tanzimat'ın hedeflediği yenilikleri uygulamaya çalışan Babıâli, 1840 yılından itibaren Anadolu ve Rumeli'ye teftiş heyetleri göndermeye başlamıştı. Başta mali düzen olmak üzere, adalet, bayındırlık, tarım, sanayi gibi birçok alanda görevleri bulunan teftiş heyetleri gittikleri yerlerde genelde kısa süre kalıp kayda değer sonuç alamadan geri çağrılıyorlardı. Nitekim 1863 yılına gelindiğinde Sultan Abdülaziz'in saltanatının henüz ilk yıllarında kapsamlı bir teftiş başlatıldı. Bu teftişte de temel amaç her zamanki gibi Tanzimat reformlarını hayata geçirerek devleti ve milleti kalkındırmaktı.¹

1863 yılında başlayan teftişte Ahmed Vefik Efendi² ile Ali Rıza Efendi Anadolu cihetine, Subhi Bey³ ile Ziya Bey Rumeli taraflarına gönderildiler. Aradan henüz bir ay geçmişti ki Ziya Bey'in yerine Ahmed Cevdet Paşa görevlendirildi.⁴ Müfettişler, gittikleri yerlerde sanayi, ticaret, ziraat, maliye ve bayındırlık gibi alanlarda kayda değer çalışmalar yapmış, Osmanlı taşrasını adeta yeniden şekillendirmişlerdi.⁵ Gerçekleştirilen projelerin birisi de ibadethane ve medreselerin tamir veya yeniden inşasıydı.

A. Osmanlı Şehrinde Caminin Fonksiyonu

Osmanlı şehrinin çekirdeğini oluşturan mahalle birbirine kefil olan ve imamın da hepsine kefil olduğu kişilerden oluşur. Caminin fonksiyonu mahallenin şehirdeki işleviyle paraleldir. Cami, mahallenin

¹ *Archives Diplomatiques: Recueil de Diplomatie et d'Historie*, c. IV, Paris, 1864, s. 313-324.

² M. Murat Öntüç, *Ahmed Vefik Paşa'nın Anadolu Sağ Kol Müfettişliği*, Konya, 2009.

³ Erkan Tural, "Rumeli Taşrası Teftiş Raporu, 1860'larda Osmanlı Maliyesi ve Emperyalist Âdâb", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 16/1, Ocak 2007, s. 101-124.

⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *Sultan Abdülhamid'a Arzlar (Ma'rûzât)*, haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul, 2010, s. 76-77; Cevdet Paşa, *Tezâkir* 13-20, Yayınlayan: Cavid Baysun, Ankara, 1991, s. 265-275; Aynı Yazar, *Tezâkir* 21-39, s. 3-99; Hatice Akın, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Bosna Müfettişliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2004.

⁵ İbrahim Serbestoğlu, "Abdülaziz ve Teftiş: Ali Rıza Efendi'nin Canik Sancağını Teftişi", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, 12-13 Aralık, Ankara, 2013

toplumsal merkezidir.⁶ Diğer bir ifadeyle genellikle mahalleler bir mescit etrafında şekillenirler.⁷ Burada özellikle yatsı namazlarında bulunmak mahalle sakinlerince tanınmak ve onları tanımak adına neredeyse bir zorunluluktur. Şahitlik bu tanınmışlık üzerine kurulmuştur. Bir olay çıktığında da imam soruşturmanın bir parçasıdır.⁸ İmamlar padişah beratı ile atanır ve mahallede devleti temsil ederler. Mahallenin düzeni, güvenliği, ikamet edenlerin başta dini vecibeleri olmak üzere diğer sorumluluklarını yerine getirmesi imamın görevidir. Yine bu bağlamda ölünün defnedilmesi, doğum kayıtlarının tutulması, nikâh kıyılması ve boşanma işlemleri imamların görevleri arasındadır. Klasik dönemde kadının görevleri arasında yer alan bazı beledî hizmetlerden bir kısmı yine imam tarafından takip edilirdi. Mahallenin temizliği bunların başında gelirdi.⁹

İmamların sayılan görevleri camilerin toplumdaki idari işlevini ortaya koymaktadır. Bunların yanında toplumun dini bilgiler konusunda eğitilmesi için verilen cami dersleri önemlidir. Vaaz ve hutbelerdeki bilgilerle halkı irşat faaliyeti gerçekleşiyor, dini bilgiler canlı tutuluyordu. Osmanlı şehirlerinde pazar kurulmasının yanında *Cuma kılınur* olması ve hutbede padişahın isminin zikredilmesi *din ü devletin* bir yansımasıydı.¹⁰

⁶ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Tarihi Yazıları Şehir, Toplum, Devlet, Tarih Vakfı Yayınları*, İstanbul, 2012, s. 75-84.

⁷ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 17-19.

⁸ Ergenç, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, TTK, Ankara, 2014, s. 177-178;

⁹ Kemal Beydilli, *Osmanlı'da İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, Yitik Hazine Yay. İstanbul 2013, s. 15-23; Aynı yazar, "İmam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 22, İstanbul, 2000, s. 181-186.

¹⁰ Turan Açık, "Mahalle ve Camii: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mahalle Tipleri Hakkında Trabzon Üzerinden Bir Değerlendirme", *OTAM*, sayı: 35, Bahar 2014, s. 11-12. *Din ü Devlet* konusunu Şerif Mardin şöyle ifade etmektedir: "Osmanlı bürokrati kendi görevi olarak, devlet bütünlüğünün korunmasını ve İslâm'ın yüceltilmesini görüyordu. Bu görüş, "din ve devlet" (din-ü devlet) formülünde ifadesini bulmuştu. Bu, dinin muhafazası için Devletin yaşamasının elzem olduğu anlamına da geliyordu. Devletin, dinin gelişmesi için gerekli olduğu anlamında, din üstünde bir önceliği vardı." Bkz.: Şerif Mardin, "Modern Türkiye'de Din ve Siyaset", *Türkiye'de Din ve Siyaset*, çev. Mustafa Erdoğan, İletişim Yay. İstanbul, 1995, s. 116-118.

B. Canik Sancağında Cami ve Dergâhlar

1. Camilerin Onarım ve İnşası

Canik Sancağına gelen Ali Rıza Efendi sancağın merkezinde ve bağlı kazalarında ihtiyaçları karşılayacak yeni camilerin yapılması, eskilerinin onarılması, mescitlerin camiye dönüştürülmesi ve bazı camilere minare ilave edilmesi gibi somut çalışmalar yapmıştır. Camilerin onarım ve inşasında dile getirilen temel gerekçe Samsun kasabası ve Canik Sancağının büyümesiyle birlikte mevcut camilerin yetersizliği idi. Camiler kasabanın önceki durumuna göre yapıldığından Cuma ve bayram namazlarında yer bulunamıyordu. Vakıf müessesesinin bozulması nedeniyle camilerin çoğu harap durumdaydı. Mütevellileri ve sair hayır sahiplerinin masrafları karşılamasıyla dört adet yeni cami yaptırılmış, beş adet cami ile bir mektep ve sair hayratın inşaatlarına başlanmıştı. Bunlardan bir kısmının vakıfları tarafından, vakfı olmayanların da *ehl-i seroet* tarafından yaptırılmasına çalışılıyordu.¹¹

Yaptırılan camilerden birisi Müftüzade Hacı Ahmed Efendi'nin sahibi olduğu arsa üzerinde masraflarını kendisinin karşılayıp yaptırdığı ahşap minareli bir camiydi.¹² Pazar Mahallesi civarında bulunan Amasya yolunun başlangıcındaki yüksek alanda caminin imam-hatibi olarak Sadibey Mahallesinden Mustafa Efendi görevlendirilmiştir.¹³ Mustafa Efendi'ye verilecek olan 60 akçe yevmiye ise Müftüzâde Hacı Ahmed Efendi'nin tevliyetiyle mutasarrıf olduğu Molla Fahreddin Vakfı hasılatından karşılanacaktı.¹⁴

İnşa edilen bir diğer ibadethane de Mert Irmağı kenarında yıkılmaya yüz tutmuş halde bulunan Islahat Mescidi idi. Yerine Yusuf Bey malikânesi hasılatından 21.107 kuruş masrafla yeni bir cami yaptırıldı.¹⁵

Hançerli Camii de yaptırılan camiler arasındaydı. Ali Rıza Efendi, Samsun'a gelmeden evvel meydana gelmiş olan yangında Hançerli Mahallesi Camii ile çevresinde bulunan otuz üç hane ve yirmiden fazla zahire mağazası kül olmuştu. Hane ve mağazalar sahiplerince tekrar inşa ettirilmişti. Hançerli Camii ise yaklaşık 35.000 kuruş keşif bedelle yarı

¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı* (A.MKT.MHM), 279/38, 4 Ekim 1863.

¹² BOA. *İrade Dahiliye* (İ.DH). 511/34809, 8 Ağustos 1863.

¹³ BOA. İ.DH. 511/34809, 27 Temmuz 1863.

¹⁴ BOA. İ.DH.512/34878, 28 Temmuz 1863; BOA. A.MKT.MHM. 273/71, 17 Ağustos 1863.

¹⁵ BOA. A.MKT.MHM. 284/62, 21 Kasım 1863.

kârgir olarak yaptırılacaktı. Caminin vakfı olmadığından masrafının 14.365 kuruşu *meşrutunleh*¹⁶ sona ermiş olan Bafra kazasındaki Kapıkaya ve Kapıaltı köylerinin R.1264/M.1848-1849 ile R.1273/M.1857-1858 seneleri arasında birikmiş vakfı hasılatından karşılanacaktı. 7.872 kuruşu da Samsun kasabasında kasaphane mevkiindeki çeşmenin yanındaki çöplük arsanın satışından elde edilecek ve kalan 5.100 kuruş da servet sahiplerinden tedarik edilecekti.¹⁷

Tamir edilen camilerin ilki Hazinedârzâde Süleyman Paşa Vakfına ait medrese camiydi. Müftü Said Efendi tarafından *teyemmünen*¹⁸ her sabah Buhari-i Şerif okutulan¹⁹ cami yaklaşık üç misli büyütülmüştü. Caminin sağ tarafına eski mimarisine uygun yeni bir kubbe daha ilave edilerek son cemaat mahalli genişletilmişti. Avlusundaki medrese ve şadırvan da tamir edilecekti. Tahminen 60.390 kuruş tutacak olan masraf vakfın mütevellisi Abdülhamid Bey tarafından karşılanacaktı. Buna rağmen Cuma namazlarında yine de yetersiz kalıyordu.²⁰ Seyyid Kudbeddin, Şeyh Hamza ve Hoca Hatun camileri de tamir edilerek imam-hatipliklerine görevlendirme yapıldı.²¹

Abdulkadir Geylani neslinden olup H.720/M.1320-1321 tarihinde vefat ettiğinde Samsun kasabasında defnedilen Seyyid Kudbeddin hazretlerinin türbesi, vakfı mütevellisi Mehmed ve Hasan beyler tarafından tamir edilmiş ve yanına yarı kârgir bir cami ile türbedar odası yaptırılmıştı. Yine kasaba merkezinde bulunan Şeyh Hamza hazretleri türbesi dahi tevliyet hasılatından karşılanmak üzere mütevellisi Seyyid Hasan Tahsin Efendi tarafından tamir ettirilerek, ahşap bir cami ve iki oda inşa ettirilmiştir. İki camiye sonradan kârgir minare ilave edildi. Ümera-yı kadime-i Devlet-i Aliyye'den Sadi Bey'in Samsun kasabasında bulunan caminin bazı yerleriyle medrese ve türbesi, vakfının mütevellisi Hasan Efendi tarafından tamir ettirildi. Hazinedârzâde Abdullah

¹⁶ Meşrutunleh, Vâkif tarafından vakfın menfaati kendisine şart olunan cihettir. Meselâ, vâkif vakf eylediği hanın vâridâtını bir medresenin müderris ve talebesine veya bir Caminin imam ve hatibine şart etmiş ise bunlar meşrûnun-leh olmuş olur. Vakıf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü için bkz: <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=30>

¹⁷ BOA. İ.DH. 517/ 35206, 14 Ekim 1863.

¹⁸ *Teyemmünen*, bereket getirmesi manasında kullanılmıştır.

¹⁹ BOA. A.MKT.MHM. 279/38, 4 Ekim 1863.

²⁰ BOA. *Meclis-i Vâlâ (MVL)*, 671/38, 13 Mart 1864.

²¹ BOA. A.MKT.MHM.267/13, 24 Haziran 1863.

Paşa'nın Hançerli Mahallesi'nde, yol kenarında bulunan camii ve medresesi mütevellisi olan oğlu Mustafa Bey tarafından tamir ettirildi. Kale içinde cephane mevkiinde küçük mescit, Samsun'un ileri gelenlerinden Kabilizâde Seyyid Ahmed Efendi tarafından onartıldı. Hoca Hatun, Abdullah Paşa, Medrese Camii, kale içindeki Büyük Cami, Süleyman Paşa çarşısının ortasında bulunan Pazar Camii'nin kule şeklindeki harap minareleri de yeniden yaptırıldı. Müftüzâde Ahmed Efendi'nin yaptırmış olduğu camiye de aynı şekilde minare yapılması planlanıyordu. Canik'e bağlı kazalardaki cami, mescit, medrese ve mekteplerin vakıflarınca, vakfı olmayanların da hayır sahiplerince tamir ettirilmesi yetkililere bildirilmişti.²²

Kasabanın civarında yüksek bir mevkide bulunan İsa Baba türbesi ve mescidi ile bir köşk ve iki bâb oda *meşrutiyet* üzere mütevellisi bulunan liva meclisi azasından Şerif Efendi tarafından tamir ettirilmiş ve bir de minare inşa ettirilmiştir. Minarenin masrafları 4.497 kuruş tutmuştu.²³

Cami ve mescit haricinde Çarşamba ve Bafra derbent yolları üzerinde namazgâhlara halinin hizmetine sunulmuştur. Canikli Hacı Ali Paşa'nın H.1166/M.1752-3 yılında derbendin Çarşamba tarafına yaptırmış olduğu namazgâh ve çeşmesi de tamir ettirildi.²⁴ Ayrıca Samsun kasabasının Bafra yönündeki çıkışında bulunan derbent mevkiinde bir çeşme ile namazgâh yaptırıldı.²⁵

Samsun Kazasının haricinde Canik Sancağına bağlı diğer kazalarda da camiler tamir ediliyordu. Bafra Kazasında bulunan Çilehane Camii harap durumda olduğundan tamir edilerek, bir de minare ilave edilmiştir. Masrafları servet sahiplerince karşılanacaktı. Tayyar Mahmud Paşa Camii'ne hem kütüphane hem de muvakkithane olmak üzere bir bölüm ile içine bir de şadırvan yaptırılmasına başlanmıştı. Masrafları cami gelirlerinden karşılanacaktı. Bitme aşamasında olan bu çalışmalarda Bafra Kazası müdürü, kaza meclisi azaları, hanedan-ı memleket ve ahalinin çabası Rıza Efendi tarafından takdire şayan görülmekteydi.²⁶

²² BOA. İ.DH.512/34845, 2 Temmuz 1863.

²³ BOA. MV.L 674/49, 17 Aralık 1863.

²⁴ BOA. İ.DH. 519/ 35343, 18 Kasım 1863.

²⁵ BOA. İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL). 517/23299, 25 Temmuz 1864.

²⁶ Rıza Efendi çalışmaları nedeniyle Kaza Müdürü Şükrü Efendi'nin Rikab-ı Hümayun Kapıcıbaşılık rütbesinin İstabl-ı Amire Müdürlüğüne yükseltilmesini ve 5. rütbeden

Canik Sancağına bağlı bir kaza iken Sancağa dönüştürülen Ünye'de de ibadethanelere yönelik tamir ve çalışmalar yapılıyordu. Çarşı Camii'nin kullanılamayacak durumda bulunan mevcut minaresi yıkılarak yenisi inşa edilmiştir. Öte yandan Ünye şehrinde toplam altı minarenin saçakları düzeltilmiş, boya ve badanaları yapılmıştır.²⁷

2. Mevlevihane ve Diğer Dergâhların Onarım ve İnşası

Mevlevilik, Mevlana'nın fikirleri doğrultusunda ortaya çıkmış olan bir tarikattır. İlhanlı baskısının neden olduğu siyasi ve sosyal sıkıntıların yaşandığı 14. yüzyılda kurulmuş ve Anadolu'ya yayılmıştır.²⁸ Samsun'da Mevlevi topluluğunun İlhanlıların Anadolu genel valisi olan Emir Timurtaş döneminde oluştuğu düşünülmektedir.²⁹ 1520 tarihli tahrir defterinde Samsun'da Seyyid Kudbeddin, Hızır Paşa ve Ahi Evran zaviyelerinden bahsedilmektedir. 1576 tahririnde ise bunlara ilave olarak İsa Baba, Ahi Ali, Ahi Elekçi zaviyeleriyle birlikte Mevlevihane kaydına rastlanmaktadır. Buradan hareketle 16. yüzyılın ikinci yarısında Samsun Mevlevihanenin tesis edildiği söylenebilir.³⁰

1852 yılında Samsun'da zaviye statüsüne sahip bir Mevlevihane vardır. Ancak bu süreçte Mevlevihane etkin değildi. 1857 yılında Mevlevihane şeyhliğine atanmış olan Antalyalı Hasan Dede ve soyundan gelenler Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar görevi devam ettirmiştir. İlk önce Molla Fahreddin Zaviyesinin Mevlevihane'ye çevrilmesi gündeme gelmişti. Fakat olumlu netice alınamadı. 1862 yılına gelindiğinde eskiden

nişanla taltif edilmesini İstanbul'a teklif etmişti. Bkz: BOA. A.MKT.MHM. 282/54, 2 Kasım 1863.

²⁷ BOA. A.MKT.MHM. 311/56, 22 Ağustos 1864.

²⁸ Barihüda Tanrıkorur, "Mevleviyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29, Ankara, 2004, s. 468-475; M. Yaşar Ertaş, "Ahmed Eflâki'ye Göre Denizli'de İlk Mevleviler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VIII/1, Afyon, 2006, s. 83-97; Goncağül Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*, Bedir Yay. İstanbul, 2007, s. 5-56; Mehmet Beşirli, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Tokat Mevlevihânesi ve Gelirleri İle İlgili Sorunlar", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/2, 2003, s. 338-339.

²⁹ Osman Köse, "Samsun Mevlevihanesi", *Belleten*, sayı: 276, Ağustos 2012, s. 610-611.

³⁰ Köse, "Samsun Mevlevihanesi", s. 610-611; Gülşen Toprak, *Samsun Mevlevihânesi (Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'ndeki Belgelere Göre)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s. 8.

mescit yapılmak üzere ayrılmış olan *musalla mevki*inde Mevlevihane inşaatına başlandı.³¹

Musalla mevki metruk bir alan olup, burada mihraptan başka yeri kalmamış bir bina bulunuyordu. Avusturya konsolosluğunca bazı yerleri işgal edilmiş olan musalla mevki sonradan boşalttırmıştı. Etrafında Avusturya ve Rusya konsolosluğu ile Pestere'nin bağı ve ana cadde vardı. 3.075 zira arazinin etrafı çevrilmiş ve 1.282 ziralık bölümü Mevlevihane'ye ayrılmıştı.³²

1863 yılı Mevlevihane inşaatı için dönüm noktasıdır. Kendisi de genç bir Mevlevi olan Ali Rıza Efendi teftiş amacıyla Samsun'a gelince çalışmaların hızlanmasını sağlamıştır.³³ Ali Rıza Efendi'ye göre yedi yıldır bir Mevlevihane inşaat çalışması devam ediyordu.³⁴ Burada bulunan ve yıkılmış olan eski Mevlevihane'nin Rıza Efendi'nin ifadesiyle "*mahallini bilenler dahi kalmamış*"tı. Buna ilave olarak yedi yıldır devam eden bir inşaat da söz konusu değildi. Ali Rıza Efendi şüphesiz olayı dramatize ediyor, durumu abartıyordu. Hafız Ali Dede'nin Mevlevihane şeyhi olarak görevlendirilmesi bir yıl kadar olmuştu. Mevlevihane meşihatına tayin edilen Hafız Ali Dede, Samsun'a geldiğinde iki üç odalı bir bina yapılması için talepte bulunmuştu. Canik Meclisi, kasabanın güneyinde bulunan sahipsiz arazide Mevlevihane için bir bina inşa edilmesini kararlaştırdı. İnşaat giderlerinin Samsun'un ileri gelenleri ve tüccarlar tarafından karşılanması planlandı.³⁵ Hatta şehirdeki diplomatlar da katkıda bulunacaklarını beyan edebilmişlerdir. Örneğin Rusya konsolos vekili Kakaçi, 3.000 kuruş yardım sözü vermişti. Nihayet 7 Haziran 1863 tarihinde iki küçük hücre ve bir tevcidhaneden oluşan bir binanın inşaatına başlandı.³⁶

1863 yılının sonları yaklaşırken Mevlevihane'nin semahane, hücreler ve etrafındaki duvarlarla önündeki namazgâhın tahta perdesi

³¹ Köse, "Samsun Mevlevihanesi", s. 612-613; Yakup Şafak, "XIX-XX. Yüzyıllarda Samsun Mevlevihanesi", *Samsun Araştırmaları "Mimari ve Kültürel Miras, Efsane, Dil, Sanat, Edebiyat ve Siyaset"*, III. Kitap, Yayına Hazırlayan, Cevdet Yılmaz, Samsun, 2013, s. 271-272; Sezai Küçük, *Mevleviliğin Son Yüzyılı*, Vefa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 250.

³² Köse, "Samsun Mevlevihanesi", s. 614; 1863 tarihli bir belge ise 2.625 ziralık bir alanın Mevlevihane için ayrıldığını belirtmektedir. Bkz: BOA. İ.DH.512/34878, 12 Temmuz 1863.

³³ Nejat Göyünç, "Das Mevlevihâne in Samsun", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul, 1994, s. 78.

³⁴ BOA. İ.DH. 511/34787, 31 Temmuz 1863.

³⁵ BOA. İ.DH. 511/34787, 8 Temmuz 1863.

³⁶ BOA. İ.DH.512/34878, 12 Temmuz 1863.

tamamlanmıştı. Mevlevihanenin duvarları kârgir, camii ve minaresi ahşaptan yapılmıştır. Şeyh efendinin odası ve beş odalı harem dairesiyle etraf duvarlarının yapımı ise devam ediyordu. Masrafların 43.900 kuruş tutması bekleniyordu.³⁷

Mevlevihane'nin yanında Samsun'da bulunan Rufai Dergâhu harap durumdaydı. Rıza Efendi'nin teklifiyle dergâh, bir minber ve minare ilave edilerek camiye dönüştürülecekti. Bunun için fakir ve dervişlere yemek parası olmak ve şeyhine verilmek üzere postnişini müteveffa Hacı Hasan Baba'ya Tanzimat'tan önce Trabzon valileri gelirinden bağlanmış olan 200 kuruş maaştan Ocak 1849 ile Kasım 1863 tarihleri arasında birikmiş olan 35.700 kuruş kullanılacaktı.³⁸

Çarşamba'da bulunan Kadiri Dergâhının onarılması gerekiyordu. Dergâhın giderlerini karşılamak üzere vakfedilmiş olan Abdal Musa Vakfı hasılatının Canik Mal Sandığı'nda bulunan geliri ile dergâhın tamir edilmesi ve bundan sonra vakfın gelirinin doğrudan dergâha aktarılması için Rıza Efendi İstanbul'dan talepte bulunmuştu.³⁹

C. Amasya Sancağındaki Dinî Yapılar ve Vakıfların Durumu

Evliya Çelebi, Amasya camileri bahsinde toplam 240 mihrabın bulunduğunu yazmaktadır. Bunların içinde önceliği Sultan İkinci Bayezid Camii'ne vermektedir. Bayezid'in sultan olmasından sonra Amasya'ya bu "latif" camiyi yaptırdığını yazmaktadır. Bundan başka Evliya Çelebi Amasya'daki camileri şu şekilde sıralayıp özelliklerini yazmaktadır:

Küçük Ağa Camii: Kale tarafında, Şamlar mahallesinde miskinlere karîb.

Bayezid Paşa Camii: Kubbe ve kurşunlu bir minareli ve haremi serâpâ mermer-i hâm döşelidir.

Mehemmed Paşa Camii: Su kenarında kârgir kurşunlu kubbeli ve minarelidir.

Hızır İlyas Camii: Çilehanededir. Asitane-i azîm ve kurşunludur.

Mahkeme Camii: Tahta örtülüdür.

Fethiye Camii: Kiliseden bozma ve minaresizdir.

³⁷ BOA. MVL, 674/49, 17 Aralık 1863.

³⁸ BOA. İ.MVL. 502/22703, 29 Ocak 1864.

³⁹ BOA. A.MKT.MHM. 269/70, 14 Temmuz 1863.

*Yörgüç Paşa Camii: Çelebi Mehmed'in veziri tarafından yaptırılmıştır.
Gökmedrese Camii: Kurşunlu ve minaresizdir.*

Daha pek çok camii bulunan Amasya'da Evliya Çelebi bu bilgilerin altında iki satır boşluk bırakarak "bunlardan gayri mescittir" notunu düşmüş ve onlar hakkında ayrıntıya girmemiştir.⁴⁰

Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla Amasya'daki mevcut camiler değişik tarihlerde tamir edilmiş ve imam-hatip görevlendirilmiştir. Haremeyn Evkafına tabi olan Sultan Bayezid Camii, imareti, medresesi ve sair hayratların bazı mahalleri 1820'lerde tamir edilmişti. Tamirat bedeli olan 9.443 kuruş Haremeyn hazinesinden karşılanacaktı.⁴¹ Aradan geçen otuz beş yılın ardından Sultan Bayezid Camii ve müştemilatının yeniden ve daha kapsamlı bir şekilde tamiri gerekiyordu. Tamirat işi 18.000 kuruş karşılığında Taşçı Nikola'ya ihale edilmişti. İstanbul'a gönderilen kontrat senedi ile defter, Evkaf-ı Hümayun Nezaretinde incelenmişti. İnceleme neticesinde defterin *fen-i mimariye* uygun olmamakla beraber kullanılacak malzemelerin fiyatlarının oldukça makul olduğu görülmüştü. Tamirin taahhüt üzere Nikola tarafından yapılmasına ve Mahal-i Meclis varidat müdürü nezaretinde tasarruf tedbirlerine azami derecede dikkat edilmesi Meclis-i Vâlâ'ca karara bağlanmıştı. Tamir çalışmalarında keşif bedelinin üzerine çıkılmamasına, yenilenecek kurşun ve tahtaların öncekilerden noksan olmamasına dikkat edilerek masraflar Amasya evkaf hasılatından karşılanacaktı. Tamiratın bitmesi sonrasında yeni bir keşif yapılması ve mimari usullere uygun defterinin gönderilmesi isteniyordu.⁴²

19. yüzyılın ortalarında Amasya'da tamir edilen bir diğer yapı da Gümüşhacıköy'de bulunan Köprülü Mehmed Paşa Camii avlusundaki medreseydi. Medrese binası ahşap olması nedeniyle odalarının bazı yerleri harap olmuştu. Yapılan keşif neticesinde 3.975 kuruş masrafla

⁴⁰ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, 1-6. Kitaplar (2. Kitap), Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, Zekeriya Kurşun, İbrahim Sezgin, YKY, İstanbul, 2011, s. 96-97.

⁴¹ BOA. *Hatt-ı Hümayûn (HAT)*, 1560/69, 1822. 1827 yılına ait bir belge Bayezid Camii'nin tamirinden bahsetmektedir. Belgede Bayezid Camii, medrese, mutfak ve sair yerlerin depremde zarar gördüğü bildiriliyordu. Vakfın kaimakamı el-hac Ahmed Kamil Efendi marifetiyle gereken tamir yaptırılmıştı. Tamir masrafları Amasya kadısı El-hac Mehmed Efendi ve erbab-ı vukuf marifetiyle yapılan keşif neticesinde 9.001,5 kuruş tutmuştu. Bu meblağ Haremeyn Hazinesinden karşılanacaktı. İfade edilen bu tamir ile 1822 yılında yapılması bildirilen tamir aynı olabilir. Bkz: BOA. HAT, 1573/30, 28 Kasım 1827.

⁴² BOA. *İ.MVL*, 360/15769, 5 Ekim 1856.

tamir edilebileceği İstanbul'a bildirildi. Ancak yapılacak masrafın karşılığı olmadığı, hazineden karşılanmasının dahi zor olduğu ifade edilmekteydi. Yapılan keşfin neticesinde tamiri veya ertelenmesine dair irade yayınlanmıştı. Duruma göre medresede harap şekliyle talebelerin iskanı mümkün değildir. Söz konusu miktar da çok olmadığından tamirine başlanmasına ve masrafın belirtilen keşif miktarını geçmemesine dikkat edilmesi kararı alındı.⁴³

1850'lerin sonlarında Amasya Sancağı'nda bulunan Şeyh Mahmud Dede Efendi tarafından tamirine başlanan ancak bitirilemeyen Mevlevihane'nin şeyhin isteği üzerine evkaf hazinesinden tahsis edilen 15.000 kuruşluk ödenek ile noksanlarının tamamlanmasına karar verildi. Yapılacak ödeme mahallî evkaf hasılatından karşılanacaktı.⁴⁴

Müfettiş Ali Rıza Efendi Haziran 1863'te Amasya'ya gelince ilk icraatı sancak dâhilindeki camii, mescit, medrese, türbe, taşhan, bedesten ve sair hayrat ile vakıfların mevcut durumunu incelemek olmuştur. İnceleme neticesinde sancak dâhilindeki söz konusu binaların büyük bir kısmının tamire muhtaç olduğu tespit edilmişti. Buna göre Havza Kazasının merkezinde IV. Mehmed'in vezirlerinden Ahmed Paşa'nın H.1075/M.1664-1665 tarihinde yaptırmış olduğu şifalı kaplıca binası vardı. Gerek bu gerekse diğer kaplıca binalarıyla kaza merkezindeki medrese uzun zamandır tamir edilmemişti. Amasya merkezde II. Bayezid Cami, imaret ve medresesi nispeten iyi durumda olmasına rağmen Sultan Çelebi Mehmed'in vezirlerinden Bayezid Paşa'nın H.817/M.1414-1415 yılında yaptırmış olduğu cami, Sultan Alâeddin dönemi eserlerinden olan Daruşşifa'nın bazı kısımları tamire muhtaçtı. Mahalle mescitlerinden başka on dört kadar mükellef cami ile kârgir çarşı, bedesten, taşhan ve bazı hayratın bir kısmı hazine-i evkaftan ve bir kısmı da vakıf mütevellileri bulunduğu halde uzun zamandır bakımsız kalmıştı. Amasya, Rıza Efendi'nin teftiş sahasına girmediği halde Evkaf Müdürü Kütahyalı Ahmed Efendi ile mahalli hükümet nezdinde bazı uyarılarda bulunuldu. Amasya'nın ileri gelenleriyle görüşüldü. Bu görüşmelerin ardından Amasya'nın önde gelen ailelerinden Mahmud Beyzade Mehmed Bey'in tevliyetine mutasarrıf olduğu Mehmed Paşa

⁴³ BOA. İ.MVL, 183/5512, 26 Eylül 1850.

⁴⁴ BOA. İ.MVL, 400/17391, 13 Temmuz 1858.

Cami'nin tamirine başlandı.⁴⁵ Diğer yapıların da onarılması için gerekli talimat verildi.⁴⁶

Rıza Efendi'nin talimatı ve Amasya'dan ayrılmasının ardından sancağın yöneticileri ayrıntılı bir çalışma yaparak gerek merkez kaza gerekse sancağa bağlı diğer kazalarda bulunan cami, mescit, medrese, türbe, taşhan, bedesten ve sair hayrat ile vakıfların durumuna dair bir rapor hazırladılar. Bu rapor doğrultusunda her bir yapının geliri tespit edilerek onarım çalışmalarının başlatılmasına karar verildi.⁴⁷

Sonuç

Osmanlı'da toplumsal yaşamın önemli bir parçasını oluşturan ve vakıfların yönetiminde bulunan cami, mescit, türbe, medrese ve imarethane gibi kurum ve binaların ayakta tutulmasına dikkat edilmişti. Genel itibarıyla vakıf müessesesi çerçevesinde giderleri karşılanan bu kurumların tamir ve onarımında titiz davranılıyordu. Hükümetin taşraya göndermiş olduğu müfettişlerin dahi öncelikli görevleri arasında ibadethane ve vakıfların onarımı yer alıyordu. Nitekim 1863 yılında Anadolu'nun sağ kolunu teftişle görevlendirilen Ali Rıza Efendi, gerek Canik gerekse de ziyaret ettiği Amasya Sancağında ileri gelenlerle yaptığı görüşmelerde pek çok camiyi tamir ettirmiş, minare ve minber yaptırmış, vakıfların görevlerini yerine getirmesinde etkin rol oynamıştır. Böylece modernleşme sürecinde şehirlerin Türk-İslam kimliğinin korunmasında önemli adımlar atılmış ve Osmanlı devlet adamlarının şehrin tarihi silüetini korumaya dikkat ettikleri görülmüştür.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Hatt-ı Hümayûn (HAT)

İrade Dâhiliye (İ.DH)

İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL)

Meclis-i Vâlâ (MVL)

Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM)

⁴⁵ BOA. İ.DH. 510/34679, 18 Haziran 1863.

⁴⁶ BOA. İ.DH.512/34878, 8 Temmuz 1863.

⁴⁷ BOA. İ.DH.512/34845, 1863.

Kitap ve Makaleler

- Açık, Turan, "Mahalle ve Camii: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mahalle Tipleri Hakkında Trabzon Üzerinden Bir Değerlendirme", *OTAM*, sayı: 35, Bahar 2014, s. 1-39.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Sultan Abdülhamid'a Arzlar (Ma'rûzât)*, haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul, 2010.
- Akın, Hatice, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Bosna Müfettişliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2004.
- Archives Diplomatiques: Recueil de Diplomatie et d'Historie*, c. IV, Paris, 1864.
- Artam, Goncagül, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Beşirli, Mehmet, "XIX. Yüzyılın İlk yarısında Tokat Mevlevîhânesi ve Gelirleri İle İlgili Sorunlar", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/2, 2003, s. 337-373.
- Beydilli, Kemal, "İmam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 22, İstanbul, 2000, 181-186.
- Beydilli, *Osmanlı'da İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, Yitik Hazine Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Cevdet Paşa, *Tezâkir 13-20, 21-39*, Yayınlayan: Cavid Baysun, Ankara, 1991.
- Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Tarihi Yazıları Şehir, Toplum, Devlet*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012, s. 75-84.
- Ergenç, Özer, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, TTK, Ankara, 2014.
- Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012.
- Ertaş, M. Yaşar, "Ahmed Eflâki'ye Göre Denizli'de İlk Mevleviler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VIII/1, Afyon, 2006, s. 83-97.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, 1-6. Kitaplar (2. Kitap), Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, Zekeriya Kurşun, İbrahim Sezgin, YKY, İstanbul, 2011.

Göyünç, Nejat, "Das Mevlevîhâne in Samsun", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul, 1994, s. 77-90.

<http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=30>.

Köse, Osman, "Samsun Mevlevihanesi", *Bellekten*, sayı: 276, Ağustos 2012, s. 607-630.

Küçük, Sezai, *Mevleviliğin Son Yüzyılı*, Vefa Yayınevi, İstanbul, 2007.

Mardin, Şerif, "Modern Türkiye'de Din ve Siyaset", *Türkiye'de Din ve Siyaset*, çev. Mustafa Erdoğan, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 114-145.

Öntuğ, M. Murat, *Ahmed Vefik Paşa'nın Anadolu Sağ Kol Müfettişliği*, Konya, 2009.

Serbestoğlu, İbrahim, "Abdülaziz ve Teftiş: Ali Rıza Efendi'nin Canik Sancağını Teftişi", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, 12-13 Aralık, Ankara, 2013.

Şafak, Yakup, "XIX.-XX. Yüzyıllarda Samsun Mevlevihanesi", *Samsun Araştırmaları "Mimari ve Kültürel Miras, Efsane, Dil, Sanat, Edebiyat ve Siyaset"*, III. Kitap, Yayına Hazırlayan, Cevdet Yılmaz, Samsun, 2013, s. 269-276.

Tanrıkörür, Barihüda, "Mevleviyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29, Ankara, 2004, s. 468-475.

Toprak, Gülşen, *Samsun Mevlevîhânesi (Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'ndeki Belgelere Göre)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.

**Ek-1: Amasya Sancağında Bulunan Cami, Mescit, Medrese, Türbe,
Bedesten ve Sair Hayrat ile Vakıfların Durumu**

Amasya/Merkez		
Ad	Geliri	Açıklama
Sultan Bayezid Camii, İmaret ve Medresesi	-	Vakfı, Hazinece mazbut olup, camii küçük tamire ve imareti ise sıvaya ihtiyaç duymaktaydı.
Yörgüç Paşa Camii, İmaret ve Medresesi	1277-1278 seneleri: 98920 kuruş	Tüm yapıları tamire muhtaçtı. 1862 yılında yapılan keşifte 15.000 kuruşa tamir edilebileceği öngörülmüştü. Vakfın mütevellisi Ali Bey'di.
Hızır Paşa Camii, İmaret ve Medresesi	1276 senesi: 19.133 kuruş	Caminin dört tarafı da taşandı. Çatısı ile medresesi ahşap olup, sağlamdı. İmaret ise işlemiyordu. Bununla birlikte Mehmed Paşa Camii imaretinin mutfağından pay alıp, ekmek dağıtılıyordu. Mütevellisi Amasya hanedanlarından Mahmudbeyzâde Mehmed Arif Bey'di.
Torumtay Camii	1275 senesi: 19.122 kuruş	Kârgir ve sağlam olup, yalnızca sıvaları dökülmüş ve kararmıştı. Sıvalarıyla ahşap kısmı tamir edilmesi gerekiyordu. Mütevellisi Çalkamazâde Hasan Ağa'ydı.
Enderun Camii	1276 senesi: 6.563 kuruş	Duvarları taştan, çatısı ise ahşaptandı. Sıvalarıyla ahşap kısmı tamire muhtaçtı. Mütevellisi Yörgüçpaşazâde sülalesinden Hasan Bey'di.
Bülbül Hatun Camii	1277 senesi: 13.235 kuruş	Taş yapı olup, bazı yerleri tamire ihtiyaç duyuyordu. Mütevellisi Yeğenzâde Ahmed ve Ali Beylerdi.
Halil Çavuş Camii		Taş yapı olup, sıvaları tamire muhtaçtı. Ancak geliri ve mütevellisi yoktu.
Kilari	1277 senesi:	Taş bina olup, çoğu kısmı ve minaresi

Süleyman Ağa Camii	7.645 kuruş	haraptı. Mütevellisi Fazılzâde İsmail Efendi'dir.
Pervane Bey Camii	1276 senesi: 6.492 kuruş	Kârgir bina olup, ahşap kısımları tamire muhtaçtır. Mütevellisi Bekir Efendi'dir.
Saraçhane Camii ve Medresesi	-	Camiinin binası kârgir, medrese ise ahşaptır. Mütevellisi ve geliri yoktur. Hayır sahiplerince tamir edilmiştir. İmam, hatip ve müezzine meşruta birkaç dükkâna sahiptir.
Garipler Camii	-	Ahşaptır. 1862 yılında yaşanan selden neredeyse tamamı yıkılmıştır. Geliri yoktur. Amasya Mutasarrıfı Salih Paşa tarafından yeniden yaptırılmıştır. Mütevellisi olmayan camiinin imam ve hatip vazifeleri için birkaç dükkânı vardı.
Gümüşlüzâde Ahmed Paşa Camii	-	Binası kârgir ve iyi durumdadır. Yalnız sıvaları dökülmüştür. Geliri ve mütevellisi yoktur. Mahallelinin yardımıyla tamir edilecektir. Bununla birlikte imam, hatip ve müezzin için bir miktar nakit vakfedilmiştir.
Pir Ali Çelebi Camii	1276 senesi: 632 kuruş.	Kârgir binası olup, büyük bir tamir göresi gerekmektedir. Mütevellisi Ahmed Efendi'dir.
Yakub Paşa Camii, Medrese ve Zaviyesi	1276 senesi: 15.000 kuruş	Cami, kârgir ve mamur olduğu halde medrese ve zaviyenin ahşap kısımları tamire muhtaçtı. Mütevellisi Sarı Müderrisoğlu Mustafa Efendi'dir.
Mehmed Paşa bin Hızır Paşa Camii, Medrese ve İmareti	1276 senesi: 26.515 kuruş	Cami ile medrese kârgir olup, mamur durumdadır. Yalnız sıvaları kararmış ve bazı kurşunları açılmıştır. Mütevellisi Mahmudbeyzâde Mehmed Bey tarafından tamirine başlanmıştı.
Bayezid Paşa Camii,	1278 senesi: 24.418 kuruş	Yapıların tamamı kârgir olup, tamire muhtaçtı. Mütevellisi Süleyman

Medrese ve İmaret		Ağa'ydı.
Osman Ağa Camii ve Medresesi	1276 senesi: 14.062 kuruş	Binası ahşap olup, tamir edilmesi gerekiyordu. Mütevellisi Yeğenzâde Osman Bey'di.
Abdullah Paşa Camii ve Medresesi	1277 senesi: 5.000 kuruş	İki bina da kârgir olup, sıvaları aşırı derecede kararmıştı. Ahşap kısımları da tamire muhtaçtı. Mütevellisi Taşabatlı Feyzullah Efendi'ydi.
Yakut Paşa Camii, İmaret ve Medresesi	1276 senesi: 9.376 kuruş	Cami ile imaretin duvarları kârgir, çatısı ahşaptı. Medrese ise tamamen ahşap olup, bazı yerleri tamir edilmesi gerekiyordu. İmaretinde çorba pişiriliyordu. Mütevellisi Yeğenzâde Ahmed ve Ali beylerdi.
Ayas Ağa Camii, Mekteb ve Medresesi	1277 senesi 14.650 kuruş	Nezaret Amasya hükümet-i şer'iyyesine meşruta olup, kârgir binadır. Bazı kısımlarıyla kurşunları tamire muhtaçtır. Müteveli kaymakamı Şeyhzâde İsmail Efendi'dir.
Yörgüç Paşazade Mustafa Bey'in Amasya ve Havza'daki Cami ve İmaret	1276 senesi: 19.285 kuruş	Duvarları kârgir ve çatısı ahşap olup tamire muhtaçtı. İmaret ise harap ve atıl durumdaydı. Mütevellisi Yörgüçzâde Ali Bey'di.
Bayram Paşa Mescidi	1277 ve 1278 seneleri: 8.891 kuruş	Ahşap binası olup, 2.500 kuruş keşif bedeliyle tamirine başlanmıştı. Mütevellisi Kazazzâde Ali Ağa'dır.
Firûz Hüseyin Ağa Vakfı'na bağlı Amasya'da Bedesten,	1276 senesi: 11.295 kuruş	Vakıf, Hazine-i Evkaf-ı Hümayundan mazbuttur. Hayrat ve muskafat son derece tamire muhtaçtır. Bedestenin, imarı ve gelirlerini arttırmak elzemdir.

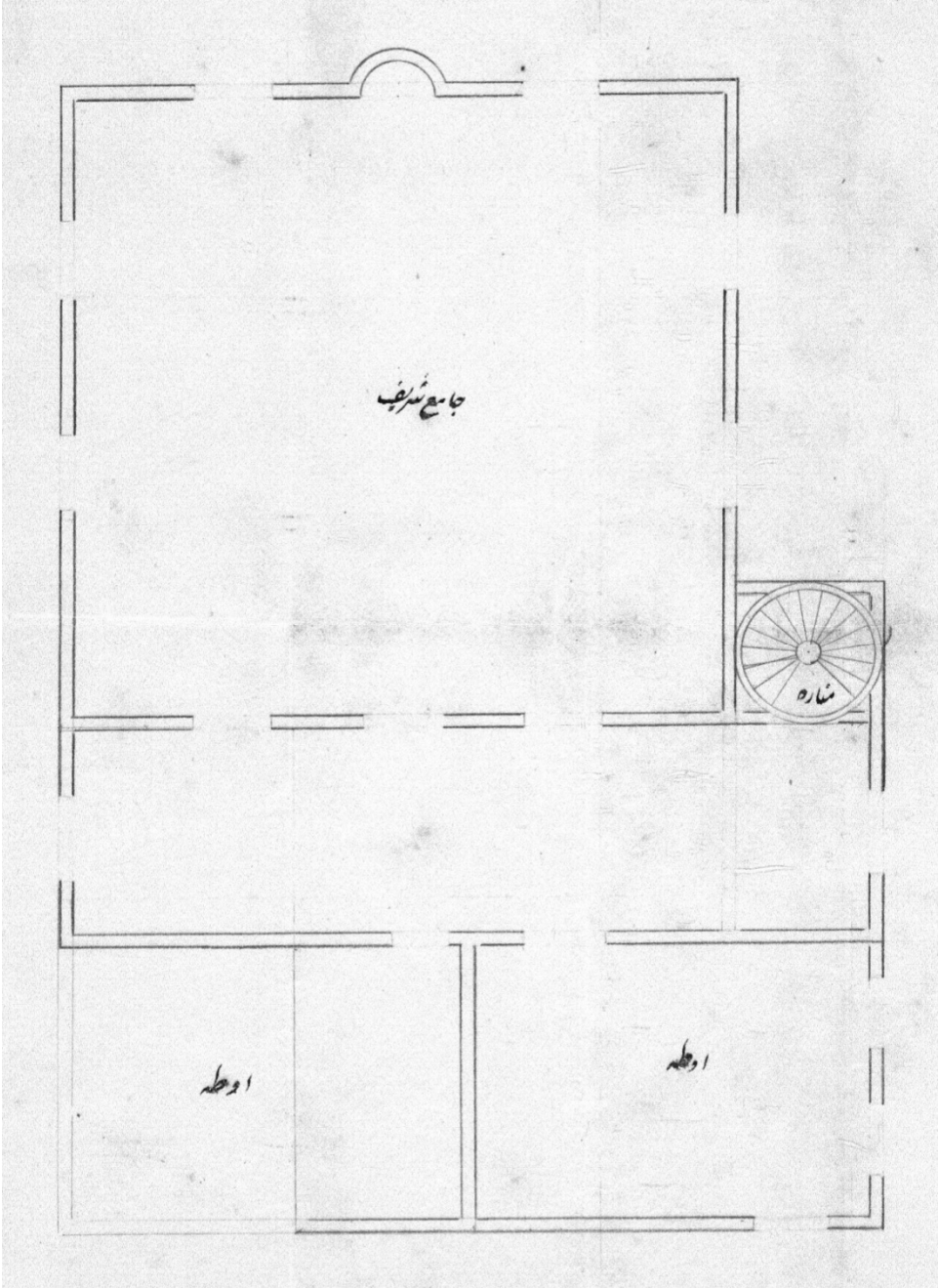
Medrese; Sonisa kazasında Camii ve Medrese; Havza kazasında Medrese		
Şahbulak Hatun Mescidi	-	Ahşaptır. Bina ve külliyesi haraptır. Mütevellisi ve imamı katib Nimatullah Efendi'dir. Geliri olmasına rağmen kayıtları tutulmamıştır.
Kapalı Mescit	1277 senesi: 474 kuruş	Ahşap olup, tamire muhtaçtır. Mütevellisi Fazlızâde Ahmed Ağa'dır.
Fethiye Camii	-	Kurşunları ve bazı mahalleri tamire muhtaçtır. Mütevellisi olmadığı gibi geliri de araştırılmamıştır.
Pir İlyas Hazretleri Türbesi	1276 senesi: 2.111 kuruş	Kârgir yapı olup, tamir edilerek mamur duruma getirilebilirdi. Bitişğinde bulunan Helvalık kubbesi de harap durumda olup, tamire muhtaçtı. Mütevellisi Şeyh Mansur Efendi idi.
Şeyh Abdurrahman Hazretleri Türbesi	-	Kârgir bina olup, sıvaları oldukça kararmıştı. Mütevellisi Ayşe Hatun'du. Önemli miktarda geliri olduğu halde kayıtları bulunamamıştı.
Şeyh Hüsameddin Hazretleri Türbesi	1276 senesi: 3.000 kuruş	Sağlam taş binadır. Mütevellisi Tekyenişinzâde Ali Ağa'dır.
Şerafeddin Hamza Hazretleri Türbesi	-	Kârgir bina olup, çoğu yeri harap ve tamire muhtaçtı. Mütevellisi Lütfullah Efendi'dir. Bunun da yüksek miktarda geliri olduğu halde kaydı bulunamamıştı.
İslamşah Hatun bint-i	1276 senesi: 1.525 kuruş	Sıvaları dökülmüştü. Mütevellisi Kırımlızâdeoğlu Hasan Efendi ve

Sarı Kadı Mektebi		Kaymakamı Hüsam Efendi'dir.
Kadem Paşa Türbesi	1277 ve 1278 seneleri: 2.579 kuruş	Küçük tamir görmeliydi. Mütevellisi Peçelizâde kerimeleridir.
Halifet Gazı Medresesi	1276 senesi: 2.500 kuruş	Duvarları kârgir, çatısı ahşap olup, tamire muhtaçtı. Mütevellisi Kulakzâde Ahmed Efendi'dir.
Atabey Gazi Medresesi	1276 senesi: 2.823 kuruş	Tamamen haraptı. Mütevellisi Ali Efendi idi.
Veraka Medresesi	1278 senesi: 216 kuruş	Ahşap ve sağlam binası vardı. Mütevellisi Aparzâdelerdi.
Bekir Paşa Medresesi	-	Kârgir bina olup tamire muhtaçtı. Mütevellisi Yeğenzâdelerdi. Gelir kayıtlarına rastlanmamıştı.
Sultan Alâeddin-i Selçukî Hazretlerinin Tımarhanesi	-	Hayli vakfı vardı.
Amasya'nın Dışında Kalan Meberrât-ı Şerîfe		
Ad	Geliri	Açıklama
Hoca Sultan Mescidi ve Zaviyesi	1276 senesi: 4.145 kuruş	Amasya'ya 1,5 saat mesafedeki Ermiş karyesindedir. Ahşap ve tamire muhtaç binası vardır. Yine Ahşap zaviyesi Amasya'da olup o da tamir edilmeliydi. Mütevellisi Zanalzâde Abdullah Efendi idi.
Mehmed Çavuş ve Dursun Bey Mescidi ve Hanı	1277 senesi: 7.589 kuruş	Yapılar, Amasya'ya 6 saat mesafedeki Ezinepazarı'ndaydı. Duvarları kârgir, çatısı ahşaptı. Ezinepazarı hanı olarak bilinirdi. İki bina da tamir edilmeliydi. Mütevellisi Fazlızâde Emin Efendi idi.
Sadi Bey ve	1276 senesi:	Amasya'ya 3 saat mesafede

Burak Bey Mescidi	6.500 kuruş	Geldiklan'da olup, harap durumdaydı. Mütevellisi Hava Hatun'du.
İskender Mehmed Çelebi Mescidi ve Türbesi	1276 senesi: 3.195 kuruş	Mescit, Amasya'ya 3 saat mesafede ahşap binadır. Türbe ise Amasya'dadır. İki de tamire muhtaçtır. Mütevellisi Hacı Mehmed Ağa'dır.
Ayşe Hatun Mescidi	1277 senesi: 3.377 kuruş	Amasya'ya 3 saatlik mesafede bulunan Hakala karyesinde. Genel itibarıyla ahşaptır. Sıvalı yerleri tamire muhtaçtır. Mütevellisi Hacı Reşid ve Eşref Efendilerdi.
Kasım Bey ve Mehmed Bey Mescidi	1277 senesi: 10.062 kuruş	Hakala nahiyesinde olup, yıkılmıştır. Vakfına ait medreseleri de harap durumdadır. Mütevellisi Mehmed Ağazâde Emin Efendi'dir.
Koca Ali Mescidi	-	Bazı yerlerinin tamir edilmesi gerekmektedir. Mütevellisi Fazlızâde Emin Efendi'dir.
Kala-i Bala Mektebi	1277 senesi: 660 kuruş	Harap durumdadır. Muallimleri Ahmed ve Osman Efendilerdir.
Elvan Çelebi Camii	1278 senesi 10.050 kuruş	Zünnûnabad Kazasında kârgir ve mamur olan yapının ahşap kısımlarının tamir edilmesi gerekiyordu. Mütevellisi Hasanzâdelendi.
Rüstemoğlu Mescidi	1276 senesi: 2.120 kuruş	Amasya'ya 6 saat mesafedeki Dürzi köyünde olup, taş duvarlı ahşap çatılıdır. Harap durumdadır. Tevhit ve imameti Şeyh Kamil Efendi uhdesindedir.
Doğmuş Mescidi	1276 senesi: 1.050 kuruş	Amasya'ya 10 saat mesafedeki Doğmuş köyünde harap durumda ahşap yapıdır. Mütevellisi Şeyh Sünbülzâde Hacı Osman Efendi'dir.
Mustafa ve Mirza Bey Mescidi	1277 ve 1278 seneleri: 1.414 kuruş	Amasya'ya 4 saat mesafede bulunan Kuşçu köyünde ahşap bina olup, haraptı. Mütevellisi Boşnakzâde'nin ve Küçük Hacı Yusuf Ağa'nın

		haremleriydi.
Melek İsmail Camii	1276 senesi: 1.526 kuruş	Amasya'ya 5 saat mesafede Kolay karyesinde bulunup haraptır. Mütevellisi Sünbülzâde Hacı Osman Efendi'dir.

Ek-2: Yeniden inşa edilen Hançerli Camii'nin Planı

**Ek-3: Samsun kasabasıyla Kürtün ırmağı arasında yapılan çeşme ve
namazgâh**

